

Odnos do (slovenskega) jezika v literarnih delih Slovenk in Slovencev v Italiji

Jadranka Cergol

Izvleček

Namen prispevka je osvetliti odnos, ki ga imajo slovenski literarni ustvarjalci in ustvarjalke v Italiji do (slovenskega) jezika, in njegovo spreminjanje v času. Z analizo nekaterih izbranih literarnih del skušam dokazati, da se je odnos do jezika spreminjal: v prvih povojnih letih je slovenski jezik predstavljal zelo pomembno vrednoto, kasneje pa je ta vrednota postopoma postajala manj pomembna, ker sta na družbeni ravni bolj cenjeni večjezičnost in medkulturnost. Kljub temu se slovenski literarni ustvarjalci in ustvarjalke še vedno odločajo za rabo slovenskega jezika tudi v literarni zvrsti, te rabe pa ne problematizirajo več, o njej ne razmišljajo, postala je naravna izbira. Posebna pozornost bo v prispevku posvečena tudi tistim literatom in literatkam, ki se odločajo za pisanje v dveh jezikih, v slovenščini in italijanščini, kar je predmet debate v širšem literarnem, kulturnem in znanstvenem krogu.

Ključne besede: odnos do jezika v literaturi, Slovenci in Slovenke v Italiji, dvojezični pisci in dvojezične piske, večjezičnost, medkulturnost

1 Uvod in hipoteza

V literarnem sistemu Slovenk in Slovencev v Italiji predstavlja odnos do (slovenskega) jezika prav posebno poglavje, ki je bilo deležno že marsikaterih razprav, saj je bilo deloma že osvetljeno z različnih zornih kotov in v različnih obdobjih (Bandelj, 2010; Cergol, 2014, 2020, 2021; Košuta, 2006, 2008, 2020;

Purič, 2016; Smotlak, 2016). Ker pa lahko na podlagi družbenih sprememb domnevamo, da je prišlo v zadnjih letih do pomembnih premikov, je namen tega prispevka po eni strani zajeti doslej predstavljene zaključke raziskav na tem področju, predvsem pa osvetliti najnovejše ugotovitve, ki izhajajo iz analize nekaterih literarnih del zadnjih let.

Hipoteza, ki jo v tem prispevku preverjam, je, da je bil odnos do slovenskega jezika pri starejši generaciji močno problematiziran, raba slovenskega jezika je bila kot neka vrsta svetinje, ki jo je bilo treba skrbno ohranjati; pri srednji generaciji je postajal odnos ambivalenten; najmlajša generacija literarnih ustvarjalcev in ustvarjalcev v Italiji pa odnosa do jezika ne problematizira več, mlajši avtorji in avtorice si ne postavljajo vprašanj o njegovem pomenu, slovenski jezik uporabljajo samozavestno, neproblematično posegajo občasno po tujkah ali različnih slogovnih zvrsteh – zdi se, da je postala raba slovenskega jezika naravna, neproblematična, splošno sprejeta in cenjena.

V prispevku bo dodatno razmišljanje posvečeno pisanju v dveh jezikih, v slovenščini in italijanščini, ki je trenutno predmet širše razprave v slovenski narodni skupnosti v Italiji.

2 Izhodišča: pregled dosedanjih raziskav

Da je jezikovna zaznamovanost ena ključnih tipoloških razsežnosti, ki zaznamujejo literarno produkcijo Slovenk in Slovencev v Italiji, je obelodanil že Miran Košuta v prispevku *Ime in duh rože* (Košuta, 2008), v katerem je nazorno zajel celotno povojno literarno produkcijo s petimi tipološkimi razsežnostmi: ontološko, etično, narodnostno, prostorsko in jezikovno. O vrednotah, ki zaznamujejo tržaško literarno književnost, je pisala tudi Marija Pirjevec: v svojem prispevku je izpostavila, da sta jezikovna in narodna vrednota stalnici, medtem ko sta eksistencialni in ontološki etos odprta za moderno relativizacijo in destabilizacijo (Pirjevec, 2011). S pojmom »manjšinske« literature se je na primeru literarnega ustvarjanja Slovencev in Slovenk v Italiji ukvarjal tudi David Bandelj, ki se sprašuje, ali ne bi mogli govoriti o manjšinski literaturi tudi kot o nekem popolnoma samostojnem literarnem sistemu, ločenem od nacionalnega in vpetem v svoj prostor in čas (2010: 438).

V kasnejših letih je nadaljnje raziskovanje pokazalo, da je lahko tudi kulturno-zgodovinski spomin ena od temeljnih razsežnosti, ki zaznamujejo nacionalno skupnost izven meja države, v kateri je njen jezik uradni jezik (Cergol, 2014; Smotlak, 2016); v analizi narodne identitete v sodobnem slovenskem romanu

v Italiji je Maja Smotlak posebna podpoglavja prav tako namenila vprašanju jezika in odnosa do njega pri analizi prozne produkcije Slovencev in Slovenk v Italiji (Smotlak, 2016). Da je vprašanje jezika v literaturi splošno občuteno, dokazuje tudi rubrika Fokus v kulturni reviji Mladika, ki je leta 2018 temu vprašanju posvetila daljšo prilogo z naslovom Kdo je sploh slovenski avtor? in iz katere bo mogoče izluščiti nekaj splošno uveljavljenih stališč glede vprašanja jezika v literarni produkciji Slovencev in Slovenk v Italiji.

Vsem omenjenim raziskovalcem in raziskovalkam literarne produkcije Slovencev in Slovenk v Italiji je bil skupni imenovalec ravno ugotovitev, da predstavlja jezik posebno vrednoto; v večini primerov je ta vrednota tesno povezana z vrednoto narodnostne in etnične pripadnosti skupnosti, ker je nosilka bivanjske razsežnosti. Zato pa se je v nadaljevanju vprašanje odnosa do (slovenskega) jezika včasih prepletalo tudi z vprašanji etnične pripadnosti narodni skupnosti.

Če pogled razširimo še na podobne sosednje stvarnosti, lahko opazimo, da veljajo takšne podobne ugotovitve tudi za sosednjo italijansko manjšino v Istri, ki v literarnem izrazju dokazuje zelo podobne tipološke značilnosti kot slovenska manjšina v Italiji (Cergol, 2014; Milani, Dobran, 2010, II: 338). S podobnimi vprašanji se ukvarjajo tudi raziskovalci literarnega sistema na avstrijskem Koroškem, kjer je stanje primerljivo s pojavi v slovenski manjšini v Italiji. Temu vprašanju je bil posvečen večji raziskovalni projekt Dvojezična literarna praksa koroških Slovencev po ukinitvi mladja (1991) in njen položaj v nadregionalnem prostoru literarne interakcije, na podlagi katerega je izšla znanstvena monografija *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu* (Leben, Koron, 2020), ki prinaša rezultate številnih raziskav in v kateri so nazorno predstavljene najnovejše silnice in premiki v tem literarnem sistemu. Raziskovalci in raziskovalke izhajajo iz ugotovitev, da na Koroškem vse več slovenskih pisateljev in pesnikov ter pisateljic in pesnic izbira nemščino, a obenem vse več slovenskih avtorjev in avtoric iz Slovenije sooblikuje tamkajšnjo literarno sceno; nekateri nemško govoreči ustvarjalci in ustvarjalke vpeljujejo teme, ki so vezane na slovensko narodno skupnost; ‚neslovenski‘ (predvsem avstrijski) avtorji in avtorice objavljajo pri dvojezičnih založbah v Celovcu, na drugi strani pa ‚nemške‘ založbe izdajajo tudi slovensko literaturo (Köstler, Leben, 2017: 153): vse to kaže že na zelo razslojeno in raznoliko situacijo, v kateri »imamo opravka z odprtim, nadregionalnim, s transnacionalnim in tudi z virtualnim literarnim prostorom« (Köstler, Leben, 2017: 154).

Take razslojenosti pri slovenski skupnosti v Italiji sicer še ni mogoče zaznati: res je, da slovenske založbe v Italiji objavljajo tudi nekatere, sicer redke knjige italijansko govorečih avtorjev, italijanske založbe pa so izdale zelo malo knjig v slovenščini; še vedno večina slovensko govorečih ustvarjalcev in ustvarjalk piše v svojem maternem jeziku, čeprav je tudi pri izbiri literarnega jezika zaznati pomembne spremembe (Cergol, 2021).

3 Analiza in razprava

3.1 Stališče do jezika v povojnem obdobju

»Ko pišem v tem jeziku, se počutim kakor v rovu zlate rude, ki so ji kepe žlahtne kovine prepredene s koreninami svetih dreves ... Pišem ga, ko da je to jezik milijarde. In kolikor zajema resnice, kolikor prestreza lepote, tudi je jezik milijarde. Mar ni zapisano, da gledajo na nas angeli?«

Vprašal sem ga, ali ga je kdaj obšla skušnjava, da bi ta jezik opustil za kak drug, mogočnejši.

»Veš, da nikoli?« je odgovoril. »To je, kakor če bi me vprašal, ali me je kdaj obšla skušnjava, da bi izdal resnico. Ni me.« (Rebula, 1994: 97)

Pri avtorjih in avtoricah starejše generacije, ki so bili rojeni pred svetovnimi vojnama ali med njima in so na lastni koži doživeli fašistično preganjanje, je odnos do jezika zelo jasen in nedvoumen: jezik predstavlja eno najvišjih možnih vrednot, ki se ji ne bi nikoli mogli odpovedati. Za Alojza Rebulo, ki ga lahko imamo za glasnika slovenske besede v Italiji in ki je v svojih romanesknih delih zelo jasno izražal stališča do svojih vrednot, je jasno: »Nič ni pristnejšega, nič bolj kozmičnega kot pisati v slovenščini.« (Rebula, 1994: 97, v Smotlak, 2016: 100) Podobno kot Alojz Rebula pa razmišljajo tudi drugi predstavniki in predstavnice starejše generacije, med katere sodi tudi Evelina Umek: protagonist njenega romana *Hiša na Krasu* Rudi pravi, da je slovenščina »jezik intimnosti, notranjih samogovorov, hrepenenja in sanj« (Umek, 2006: 74, v Smotlak, 2016: 100). To je zelo jasno razvidno v pesniškem izrazju, pri katerem je skrb tudi za fonetični zven jezika bolj v ospredju: »Uveljavljanje jezikovnega mojstrstva potrjuje navezo na slovensko pesniško preteklost in dokazuje, da se je slovenščina kljub dvajsetletnemu fašističnemu zatiranju ohranila kot živ in kultiviran jezik.« (Purič, 2016: 492)

Tudi Florjan Lipuš, čigar citat »z jezikom smo ali nismo, z jezikom bomo ali ne bomo« na podelitvi Prešernove nagrade v Cankarjevem domu je postal

že geslo literature v slovenskem jeziku, je v svojem programskem manifestu povzel večno dilemo literarnega ustvarjanja koroških Slovencev in Slovenk in poudaril primat izbire jezika: »Književnosti ne določa vsebina, temveč jezik«, ker po njegovem mnenju bi se avtor moral »osredotočiti na jezik in na nič drugega. Avtorji naj ne bi hoteli spreminjati stvari, temveč zgolj ustvarjati dobra besedila.« (Lipuš, 2000: 309, v Srienc, 2020: 97) Zelo podobno razmišlja tudi v omenjeni rubriki, posvečeni jeziku v literaturi, predstavnik srednje generacije avtorjev in avtoric v Italiji, Marij Čuk, ki je prepričan, da je jezikovna tipološka razsežnost ključnega pomena za obstoj slovenske literature v Italiji, jezik mora biti celo na prvem mestu med vrednotami, ki naj bi jim sledili: »Brez jezika, živega, zapisanega in ustvarjalnega, nas ni in naj ne bo! Če izgubimo besedo, kot nam grozi nova vlada, piše Primorski dnevnik, slovenska manjšina v Italiji v hipu izumre.« Slovenski pesnik nadalje razlaga, da dela, ki niso napisana v slovenskem jeziku, ne smejo soditi v literarni sistem slovenske književnosti: sodijo pač drugam, ne pa v slovenskega. Čuk je torej mnenja, da je jezik edini kriterij za določanje pripadnosti temu ali drugemu literarnega sistema. Skratka, avtorji starejše generacije doživljajo »enakovredni in svobodni soobstoj slovensčine ob drugih jezikih kot temeljno človekovo pravico in potrebo, ker prvi jezik dojemajo kot vez z resnico ter pristnostjo« (Smotlak, 2016: 100).

3.2 Sprememba stališča do jezika v devetdesetih letih

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so se zgodile pomembne sociološke spremembe. Na prehodu v novo tisočletje so se silnice medkulturne komunikacije povečale, začele so se pojavljati nove, ki spodbujajo večjezičnost, medkulturni dialog, tako da je vprašanje jezika začelo postajati obrobno. Po Mihaelu Bahtinu se je poudarila »razvojna vloga raznojezičja kot diskurzivne situacije, nasprotne enojezičju in monološkosti, to je prevladi ene govornice nad vsemi drugimi govoricami. [...] S soočanjem, prepletanjem, interakcijo in križanjem različnih jezikov se družba odpira, omogoča uveljavljanje različnih družbenih interesov in konfliktnih ideoloških perspektiv.« (Juvan, 2020: 29) To se je začelo dogajati tudi v slovenskem literarnem prostoru, kjer je literarna stroka odkrila tudi obrobne in drugačne jezikovne dogodke, kot npr. literaturo migrantov in migrantk, literaturo obrobja itd. »Po Mihaelu Bahtinu, Juriju Lotmanu in Itamarju Even-Zoharju jedra kulturnih sistemov težijo k enojezičnosti, stabilnosti in ideološki monolitnosti, obrobja pa spodbujajo večjezičnost, zato so razvojno dinamična in ideološko pluralna, konfliktna (prim. Kliger, 2010). Kulture bi zato brez dotoka z obrobij stagnirale, brez periferij pa bi stagnirala tudi jedra svetovne ekonomije.«

Tudi v slovenski skupnosti v Italiji je prišlo do podobnih družbenih sprememb, ki so bile izpostavljene v nekaterih socioloških analizah: »Med najbolj optimističnimi ugotovitvami, ki jih raziskava prinaša, velja poudariti predvsem pozitivna stališča, ki jih imajo mladi anketiranci in intervjuvanci do slovenščine, še bolj pa njihove svetle napovedi o prihodnosti manjšinskega jezika na obravnavanem območju.« (Jagodic, 2019: 110) Mladi anketiranci in anketiranke so namreč prepričani, da bo slovenščina v Italiji ohranila ali celo povečala število govorcev in govork in da bo njen družbeni položaj vse bolj enakovreden italijanskemu. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi drugi raziskovalci in raziskovalke, ki poudarjajo, da je prišlo v zadnjih dveh desetletjih do pomembnih premikov tudi na lestvici vrednot mladih Slovencev in Slovenk; dokazano je namreč bilo, da sta narodnostna in etnična pripadnost manj občuteni, povzpele pa se je vrednota večjezičnosti v družbi: »Navedeni podatki nakazujejo vrednostni premik v pojmovanju lastnih jezikovnih in kulturnih značilnosti: mladi cenijo svojo slovensko identiteto predvsem v sobivanju z italijansko, ker jim to omogoča kulturno in jezikovno interakcijo ter se tako počutijo edinstveni. [...] Cenijo, da so nosilci svojevrstnih jezikovnih in identitetnih značilnosti.« (Brezigar, Vidau, 2021: 94)

3.3 Odnos do jezika v zadnjem desetletju

Že Maja Smotlak v svoji raziskavi o narodni identiteti v sodobnem slovenskem romanu v Italiji ugotavlja, da avtorji mlajše generacije »o slovenskem jeziku in njegovi narodnoidentifikacijski vlogi ne razmišljajo več« (Smotlak, 2016: 219). Večjezičnost sprejemajo kot dejstvo, tako kot sprejemajo kot dejstvo, da v Trstu živijo nekateri, ki govorijo slovensko, drugi italijansko, spet tretji pa druge jezike. V kratki zgodbi Primoža Sturmana *Anna in jaz* protagonistka kratko malo sporoči: »Jaz sem Slovenka, Anna pa je Italijanka« in s tem se vprašanje jezika tudi zaključi. Občasno je opaziti v nekaterih odlomkih rabo narečnih ali tujih izrazov, ki služijo temu, da bi besedilo zvenelo sočno in pristno, kot npr. v Sturmanovi zgodbi *Igra z ognjem*, ko opisuje govorce v tržaškem mestnem središču: »... ko marsikom v vinskem opoju uide tisto, kar mu čez dan v javnosti ne sme. Maledeta quella barca ... Preklemana barka ...« (Sturman, 2018: 30) Podobno velja za protagonista Sancinovega romana *Nekje sredi vročine*, ki se v poletnih mesecih potepa po evropskih prestolnicah in pravi:

»Guten Tag«, sem rekel in se jim nasmehnil. «Ich Luca.» Jaz sem Jürgenov prijatelj iz Italije,« sem rekel po angleško [...] eden od para punkerjev, ki je sedel na pločniku nedaleč stran, je nekaj rekel po nemško, vendar ga nisem

razumel. Pravzaprav sem ga po italijansko poslal v božjo mater in se opotekel nazaj.« (Sancin, 2003: 47–48)

Glavni evropski jeziki vstopajo v pripovedovanje zgodbe, kakor vstopajo v našem vsakdanjem govoru: »Zakaj vztrajam v svoji trmi in živim dalje brez tableta?« »Je res cool!« (Pison, 2013: 11) Del našega vsakdana so tudi že angleške pesmi, kot priča Vinko Bandelj:

»in potem se dihanje umiri, / vdih štiri korake izdih, / vdih štiri korake izdih, / v ritmu Unforgiven / what I've felt / vdih štiri korake izdih, / what I've known / vdih štiri korake izdih, / hop čez korenino / never shined through in what I've shown / vdih štiri korake izdih, / never free / vdih štiri korake izdih, / pazi na kamen / never mind / vdih štiri korake izdih, / so I doubt thee unforgiven / vdih štiri korake izdih« (Bandelj, 2018: 35)

Videti je torej, da so obravnavani pisci zakoreninjeni v slovenski jezik, da pa jim raba drugih jezikov ne povzroča težav, saj jim poznavanje več jezikov in kultur predstavlja prej prednost kot težavo, tako da brez težav lahko prehajajo iz enega jezika v drugega, pri tem pa ohranjajo slovenščino kot osrednji jezikovni sporazumevalni kod. Na podlagi naštetih primerov in v opisani situaciji bi lahko na neki način zanikali trditev Borisa A. Novaka, ki pravi, da »bogastvo obvladanja dveh jezikov, dveh svetov, pomeni namreč v isti sapi tudi bolečo razcepljenost« (Novak, 2005: 235), saj v naštetih odlomkih, pa tudi pri branju vseh ostalih del, ni več začutiti te razcepljenosti, avtorji svoje dvojezičnosti ne pojmujejo kot problematične prej kot prednost, pri čemer pa se zelo dobro zavedajo, katere so njihove korenine in kateri je njihov prevladujoči jezik, tj. slovenski jezik, v katerega pa mirno vstopajo izrazi iz drugih tujih jezikov.

3.4 Pisanje v dveh jezikih

Pojav večjezičnih literarnih ustvarjalcev in ustvarjalk v slovenski skupnosti v Italiji predstavlja dokajšnjo dilemo za literarne zgodovinarje in zgodovinarke ter teoretike in teoretičarke, ker gre za relativno nov pojav, ki lahko občasno vzbuja skrbi. Nekateri namreč navajajo, da bi lahko bil ta pojav znak za poostren tihi asimilacijski pritisk ali za čedalje slabše obvladovanje slovenskega jezika in za hegemonistične vplive večinskega okolja. Miran Košuta se npr. sprašuje, ali je ta pojav osamljen in omejen na osebno umetniško izbiro jezikovno bolj izobraženih in večkulturno kompetentnih piscev ali pa je to že splošnejši literarni odsev socialno napredujoče narodnostne asimilacije Slovencev in Slovenk v Italiji. Prav tako si postavlja vprašanja o vzgibih, ki podžigajo tovrstno izbiro: ali so to identitetni, kulturni, izobrazbeni, tržni, recepcijski. In nenazadnje se dvom

postavlja tudi raziskovalcem in raziskovalkam, ki s težavo opredeljujejo ta pojav, ker ga težko umestijo v neki literarni sistem (Košuta, 2020: 190).

V doslej objavljenih antoloških zbirkah slovenske poezije v Italiji je bilo dvojezičnim pesnikom in pesnicam posvečenega malo prostora. V antološki zbirki *Drugačni verzi / Versi diversi* (Košuta, 2006) najde svoje mesto samo Miha Obit, in to predvsem s svojimi poezijami v beneškem narečju. Majhen premik je opaziti v antologiji *Rod lepe Vide* (Bandelj, 2009), ki vključuje tudi nekaj dvojezičnih sodobnih slovenskih pesnikov in pesnic. Bandelj si dvojezično literarno ustvarjanje razlaga drugače, namreč kot možnost novega izražanja, ki dokazuje željo po odprtosti in novo razumevanje časa in prostora. Pritrjuje mu tudi Silvija Borovnik, ki vidi v teh jezikovnih premikih vzorčni primer medkulturnosti v književnosti (Borovnik, 2017: 71). Nove jezikovne izbire predstavljajo take dileme, ker »pregled biografij kaže, da so slovenski avtorji v Italiji, ki ustvarjajo v tujem jeziku, v vsakdanjem življenju večinoma povezani z manjšinskim tkivom: na slovenski jezik jih veže kraj bivanja, opravljeno šolanje, delovanje v slovenskih društvih, v večini primerov tudi poklic [...] Izbire italijanskega izrazila torej ne moremo utemeljiti kot izraz izgubljenega odnosa z etnično narobenostjo ali s pomanjkljivimi stiki s slovensko jezikovno in kulturno danostjo. Avtorji celo potrjujejo svojo pripadnost slovenskemu kolektivu z vsakdanjim življenjem, delovanjem, sodelovanjem pri navadah in prireditvah manjšine.« (Purič, 2020: 293)

Pri analizi izbire različnih jezikovnih kodov je treba upoštevati tudi širši kulturno-zgodovinski kontekst in z njim povezano vprašanje kolektivne travme, ki se v literarnem sistemu Slovencev in Slovenk v Italiji kaže na dva načina, in sicer v normativnem delu spomina na omenjeno travmo ter v pojavnosti travme, ki prodira v pripovedno strukturo (Toroš, 2021). Iz pregleda slovenskih piscev in pisc v Italiji, ki se odločajo za pisanje v več jezikih in pri katerih so izključeni tisti, ki svoja dela samo prevajajo iz enega jezika v drugega, je tako treba naštetih naslednja imena. Med literarnimi ustvarjalkami slovenskega rodu, ki so se odločile, da bodo pretežno pisale v italijanščini, so Tatjana Rojc, Elena Cerkvencič, Liliana Visintin, Claudia Voncina, Tatjana Križmančič, Nelida Ukmar, Antonella Bukovaz in Anja Zobin. Tisti pa, ki so doslej objavili izvirna dela v več jezikih, so: Ivan Tavčar, ki piše pesmi v slovenskem, italijanskem in nemškem jeziku, Miha Obit, ki je svojo pesniško pot začel v italijanščini, nato pa prešel tudi v rabo beneškega narečja in tudi knjižne slovenščine, Igor Pison, ki je doslej izdal dve zbirki kratke proze, eno v italijanščini in eno v slovenščini, ter dve dramski besedili v slovenščini, ter Igor Gherdol, ki objavlja svoje pesmi pretežno v italijanskem jeziku, dve pesniški zbirki pa sta napisani v slovenščini.

Nekateri izmed naštetih literarnih ustvarjalcev in ustvarjalk so tudi sami reflektirali svojo izbiro in si jo razlagali na različne načine. Pri generacijsko najmlajšem predstavniku Igorju Pisonu (roj. 1982) se izbira jezika zdi pravzaprav naravna: ne gre več za ideološko ali politično izbiro, temveč za izbiro tistega jezikovnega koda, ki se bolje prilega okoliščinam, domnevni publiki in literarni zvrsti; jezik ni več vrednota, temveč orodje, s katerim razpolaga.

Priznati moram, da nimam še razčiščenega mnenja o svojem odnosu do pisanja v italijanščini ali slovenščini. Oba jezika sta zame orodje, s katerim lahko svoje ideje prelijem v vsakomur razumljivo zgodbo. Ne mislim pa, da bi z rabo jezika zanikal ali potrdil svojo narodno pripadnost. V svojih nastopih sem večkrat poudaril, da je pravzaprav zgodba, ki določa jezik. Če bom pisal nekaj o Trstu, se tekst rodi v slovenščini. V italijanščini zveni moj opis Trsta zlagan in patetičen. Z leti sem opazil, da se dramski teksti razvijajo hitreje v slovenščini, zadnje čase celo v nemščini. Fantastične in nadrealistične zgodbe pa se prilegajo italijanski sintaksi in besedam. Vprašanje abstrakcije jezika v družbi, ki komunicira v glavnem preko vizualnega, ustvarja še večji izziv avtorjem, da se poslužijo kateregakoli jezika in se dotaknejo zamolčanih (torej nevidnih) globin človeka. (Pison, 2018: 10)

V kratkih zgodbah, ki se odvijajo pravzaprav v nedefiniranem času in prostoru, Igor Pison opisuje vsakdanost mladega človeka. Pri analizi teh literarnih besedil ni zaznati nobene posebne razlike med rabo enega ali drugega jezika. Vsebinsko, tematsko in motivno se kratke zgodbe skorajda prekrivajo. Le v zbirki kratkih zgodb *Zasilni izbodi*, ki je napisana v slovenskem jeziku, lahko v nekaterih manjših detajlih prepoznamo podobo tržaškega mesta. Sami protagonisti in protagonistke pa ne kažejo kakšnih narodnostnih ali jezikovnih posebnosti: gre za brezupne literarne protagoniste in protagonistke, večinoma srednjih let, ki ne najdejo prave poti, ne prevzemajo posebne odgovornosti v življenju in sprejemajo danost tako, kot se jim ponuja. Vse to pa je opisano tako v slovenskem kot italijanskem jeziku na povsem enakovredni ravni.

Da je izbira jezika naraven proces, se strinja tudi predstavnik starejše generacije Ivan Tavčar, ki je bil rojen v slovenski družini, odraščal je v italijanskem okolju, sorodstvene vezi pa so ga tesno povezale tudi z nemškim svetom. Med temi tremi jeziki ni čutil razlike, prosto je izbiral med njimi: »Občevanje in pesnjenje v treh jezikih je zame danost, nekaj povsem naravnega.« (Gregori, 2013)

Z nekoliko drugačnim pristopom pa se je lotila pisanja v italijanskem jeziku literarna teoretičarka Tatjana Rojc, ki je leta 1995 izdala pesniško zbirko *Terra, rossa e infinita*, leta 2017 pa svoj prozni prvenec, kratek roman *La figlia che*

vorrei avere. Vzgibi, ki so Tatjano Rojc pripeljali do te izbire, so tako praktične kot vsebinske narave. K pisanju jo je spodbudila italijanska nacionalna založba, kateri je nameravala predstaviti usodo slovenskega človeka na Krasu, obenem pa je želela med sabo in pisanjem ustvariti neko racionalno tančico (ang. *veil*), da lahko z večjo mero svobode in distance opiše zgodbo, kar je eno od naštetih znanstvenih izhodišč za dvojezično pisanje. Na vprašanje novinarka o izbiri italijanskega jezika je namreč odgovorila:

Ko pišeš zgodbo, imaš pred sabo bralca, predvsem pa sebe pred notranjim ogledalom. Moja junakinja je vzrasla iz arhetipa, ki očitno tli v meni, ki pa ni samo del mene, ampak predstavlja zaznamovanost, usidrano v tržaško in širše primorsko okolje. Med seboj in vsebino sem potrebovala nekakšen filter, da sem lahko bolj svobodno izpovedala Sanjino preizpraševanje o življenju in smrti, identiteti, jeziku, praznini in spominu. Napisati slovensko zgodbo v italijanščini je bil povrh zame velik izziv: soočiti se z uglednim založnikom, številnimi potencialnimi bralci in italijansko kritiko. (Zgonik, 2018)

Drugačen zorni kot predstavlja pomenljiva pesniška izpoved Claudie Voncina, ki pa svojo izbiro italijanskega jezika pojasnjuje kot zatajitev: »Na predstavitvi pesniške zbirke *Emozioni* (2017) je vzrok za pesnjenje v jeziku drugega pri sodila povojnim družbenim in političnim razmeram, ko so lokalne in državne oblasti [...] 'preprečile velikemu številu slovenskih otrok, da bi obiskovali šolo v slovenskem jeziku'.« (Purič, 2020: 297) Voncina priznava, da je na neki način zatajila svoj narod, ne more pa se izražati v slovenskem jeziku, ker nima dovoljšne jezikovne kompetence za pesnjenje v svojem prvem jeziku. Pesnica se je slovenski narodni skupnosti vsekakor želela približati tako, da je doslej objavila dve dvojezični pesniški zbirki (*Mosaico/Mozaik* in *Fantasia/Fantazija*) ter zbirko kratkih zgodb v slovenščini *Meja na vzhodu 1915–1991* (1999), v katerih je svoje pesmi sama prevedla v slovenščino. S svojo izbiro Voncina pritrjuje tudi razširjenemu občutku zatajitve, ki je prisoten tudi pri drugih večjezičnih pisateljih in pisateljicah – temu občutku se večjezični pisci in piske zoperstavljajo s prevajanjem svojih del v svoj prvi jezik in s tem delno potešijo občutek krivde in iščejo ravnovesje med prvim in drugim jezikom (Li, 2007).

S podobnimi vprašanji se je soočila tudi Vilma Purič pri analizi pesniških izpovedi slovenskih tržaških pesnic, ki jih je avtorica natančno in pregledno obdelala v svoji monografiji (2020), v kateri je vzela v pretres tudi tiste pesnice, ki pišejo izključno v italijanščini. Tak je primer literarnega glasu Elene Cerkvenič, ki je doslej izdala dve pesniški zbirki v italijanščini, opisuje pa tematike, ki so vezane tudi (a ne samo) na slovensko narodno skupnost v Italiji, kot npr. podoba gorečega Narodnega doma: »Pesnica skuša pojav izvzeti iz slovenskega

okvira in ga vključi v seznam genocidnih dejanj, ki jih je v zgodovini izvršil evropski človek.« (Purič, 2020: 294) Cerkvanič dogodka ne pojmuje kot napad na slovensko besedo v Italiji, temveč kot zločin, ki je zaznamoval celotno tržaško skupnost. Pripadnost obema kulturama pesnica potrjuje tudi v svoji drugi pesniški zbirki, v kateri opeva svojo zasidranost v dveh kulturah, »lik Danteja prepleta s Prešernom, opozarja na skupne značilnosti obeh pesnikov in njunih pesniških stvaritev« (Purič, 2020: 295). Skratka, pesnica zagovarja medkulturno izmenjavo tržaškega kulturnega miljeja, kar dokazuje tudi s tem, da se v nekaterih pesmih odloča za preklapljanje iz enega jezikovnega koda v drugega: »predragi / medota nikakor ne umoriti / Erjavec bi tega ne želel storiti // cacciarli perché? / naj živijo nekje, zakaj ne? // orsetti protetti / caris // simi / indicar loro dove / possan viver altrove.« (Purič, 2020: 295) Jezikovno večjezičnost izpričuje tudi ronška pesnica Liliana Visintin, ki svoje pesmi piše pretežno v italijanščini, občasno jih prevaja v slovenščino, vanje pa vključuje tudi španščino in hrvaščino: »Sproščeni plurilingvizem izvira iz potenciranja sporazumevalne funkcije jezika; pesnica namreč izbira tiste načine izražanja, ki učinkovito nagovarjajo drugega, iz kulturnih vzorcev privilegira primerljive, skupne in podobne lastnosti in opušča specifično, z narodnostjo zaznamovano besedišče, etnično opredeljeno podobje, enoznačne kulturne pojme in nacionalne napetosti.« (Purič, 2020: 297)

Poezija Igorja Gherdola je pisana pretežno v italijanskem jeziku, mladi pesnik je izdal že več kot dvajset knjižnih zbirk, od katerih jih je samo nekaj v slovenskem jeziku. Pri analizi vsebinske plati pesmi izstopa predvsem razlika v izbranih tematikah, ki jih obravnava v enem ali drugem jeziku. Gherdolova poezija je predvsem intimna, poje o nežni sladkosti in uporablja preprosto, a globoko in pronicljivo besedišče, s katerim pesnik išče notranjo harmonijo. V slovenskih pesmih izstopajo nekatere teme, ki jih v italijanskih ni, pretežno pa so vezane na slovensko narodno skupnost v Italiji. Tako npr. v pesmi Slovenska kri piše:

V telesu se / moja slovenska / kri pretaka, ne / morem jo kriti, / ne morem jo / skriti. Moja kri, / je glas našega / naroda, / prepolna / doživetjih in / spominov. V / telesu, se moja / in vaša kri, / pretaka in zato / se moje srce / veseli od / radosti. (Gherdol, 2008: 12)

Ob potrditvi svojih slovenskih korenin se pojavi še ena pesem, ki opeva za slovensko skupnost temeljni dogodek požiga Narodnega doma v Trstu: »Zagorel je v / hudem plamenu / naš Narodni / dom zagorel je.« (Gherdol, 2008: 15) Gherdolovi verzi potrjujejo teorijo, da večjezični pesniki in pesnice v svojem prvem jeziku lažje opevajo tematike, ki so vezane na čustveno doživljanje

jezika, zato pa je motiv slovenskih korenin in požiga Narodnega doma opisan v slovenščini. V pesniških zbirkah, napisanih v italijanskem jeziku, pa takih motivov ni bilo zaznati, prevladuje intimna tematika, ki je kvečjemu vezana na naravne lepote tržaškega mesta.

Največ možnosti za globljo analizo pesniške izpovedi in z njo povezanih čustvenih vidikov ponuja pesniški opus tržaškega trijezičnega pesnika Ivana Tavčarja, ki je več desetletij objavljajl pesniške zbirke v slovenščini, italijanščini in nemščini. V njegovi lirski izpovedi lahko izpostavimo predvsem nenehno prehajanje pesniškega izražanja iz svetlobe v temo, iz svetlo rumenih sončnih zatonov v občasne spuste v temine noči in nejasnih čudnih sanj, v katerih so »jekleni jezdecj dirjali skozi žolto luč, / odedi v apokaliptične obrise« (Tavčar, 2018: 22). Slovenska in italijanska literarna kritika označujeta Tavčarja za intimističnega ustvarjalca, ki pa je obenem vpet tudi v svetovljansko razsežnost. Njegovi verzi kažejo predvsem na boleče razkrivanje lastnega jaza, ki se stalno znajde na življenjskih razpotjih in na njih išče pot resnice in življenja. Tavčarjeva poezija je prežeta s simboli in vrednotami, predvsem duhovnimi vrednotami življenja in ohranjanja svobode, ki jih ima za največji dar življenja. Pesniška govorica Ivana Tavčarja potrjuje širok razpon avtorjeve intimistične izpovedi, ki niha med razmišljujočimi trenutki, tu pa tam prekritimi s tančico sivine in grenkobe, in bolj vedrim doživljanjem lepote sveta. Ivan Tavčar svojih pesmi ni prevajal, zato pa je globlja analiza vsebin v njegovi pesniški izpovedi lahko zanimiv primer čustvenega doživljanja jezika. Pri analizi nekaterih od teh se namreč poraja misel, da so tiste, ki so napisane v italijanskem jeziku, nekoliko bolj melanholične, v njih opeva temeljno brezizhodnost, kakor npr. v uvodni pesmi zbirke *Il profumo delle memorie / Čarobna piščal / Das Schiff der Ewigkeit Tutet ungeduldig*, v kateri pravi: »Le ferite del cuore / non accennano a rimarginarsi. [...] Vorrei arrendermi / al languore dell'anima, / all'attonita clessidra del tempo.« (Tavčar, 2017: 13) Cikel pesmi v italijanščini nadaljuje z mislijo, da bi rad izginil v noči teme, blodil v brezčasju, večno žejen ljubezni: »Vorrei con la notte svanire, / errare senza tempo, / inquieto e inappagato viandante, / eternamente assetato d'amore.« (Tavčar, 2017: 28) Sicer tudi slovenske pesmi ne prikrivajo teme in praznine, ki se kdaj pa kdaj pojavijo, a v slovenskem jeziku pesnik odgovori na te praznine z večjim zanosom in energijo, kot kaže prav tako uvodna pesem k slovenskemu delu iste zbirke: »Bojim se edino / praznin, / ki se kdaj pa kdaj / pojavljajo / v duši. // A pesmi in barve, / ki jih takoj zapolnijo, / so mi poroštvo / za nekaj, / kar beseda ne more / razkriti.« (Tavčar, 2017: 63) Tako kot je pesnik v besedi in barvah odkrival potešitev za svojo praznino, v slovenski poeziji dobi tudi nekoga, ki mu lahko napolni samoto pustega, sivega,

zapršenega dne: »Z nekom, / kateremu bom lahko odprto / pogledal v oči, / pri katerem / se bom lahko z užitkom napil / prasketajočih sokov, / s katerimi / se bom lahko drzno povzpel / do še neosvojenih vrhov.« (Tavčar, 2017: 72) Iz teh sicer maloštevilnih primerov se namreč zdi, da Tavčarjevo pisanje poezije v slovenskem jeziku izraža neko drugačno, bolj pozitivno naravnost, ki je v poeziji, napisani v italijanskem jeziku, ni zaznati.

Tem opažanjem pritrjuje tudi Miran Košuta, ki je vzel pod drobnogled dve različni pesmi tržaškega pesnika, in sicer pesem *Sam*, ki je izšla v slovenski zbirki *Odselitev* (2012), in pesem *Solo* iz pesniške zbirke *Dilagante eternità* (2015). Kljub temu da imata pesmi isti naslov, je izpovedovanje lastnega jaza v njiju popolnoma različno: »Medtem ko se lirski jaz slovenske izpovedi *Sam* izjavlja za ekstatično vzradoščenega in neizrekljivo srečnega ob svoji individualni, vendar v ,burnošumeče valovanje / vsemirskih širjav' vpeti osami, puščavniški protagonist italijanske pesmi *Solo* z globljenjem v lastno intimo do tolikšne mere dosluti nesmiselnost etične introspekcije, puhlost besedništva in bivanjski absurd, da prek podrazumljenega epilognega izklopa stikala resignirano ugasne v temo in pozabo.« (Košuta, 2020: 197–198)

Gre torej za povsem diametralno nasprotujoče si doživljanje lastne samote, ki v enem jeziku dobiva pozitivne konotacije: »Jaz sem bil vedno sam / s svojimi sanjami. / Neusmiljeno sam. / In vendar / neizrekljivo srečen« (Tavčar, 2012: 43), v drugem pa negativne:

Solo / tra le costellazioni / che non hanno nome / sospeso tra passato e futuro, / nel vano tentativo / di pareggiare / i conti in sospeso, / di riempire / il vuoto delle parole, / spengo la luce / e tento / di dimenticare il mondo / e me stesso.« (Tavčar, 2015: 16)

Čeprav v samorefleksiji tržaški pesnik ni opozoril na opaženo razliko pri rabi dveh jezikovnih kodov, lahko iz te krajše analize pritrldimo teoretičnim izhodiščem, ki postavljajo prvi jezik kot čustveno močnejši jezik oz. tisti, ki je vezan na čustveno bolj doživeta obdobja, v primeru Ivana Tavčarja na družinski krog otroških let, in imajo zato pesmi v slovenskem jeziku nekoliko pozitivnejši prizvok.

4 Sklep

V prispevku sem želela osvetliti razvoj odnosa do jezika pri literarnih ustvarjalcih in ustvarjalkah v slovenski narodni skupnosti v Italiji. Z analizo nekaterih izbranih odlomkov ter drugih bibliografskih in znanstvenih virov s področja

družboslovja in literarnih ved sem poskušala dokazati, da se je odnos do slovenskega jezika v teku desetletij precej spremenil. V času po drugi svetovni vojni, potem ko so literarni ustvarjalci in ustvarjalke doživeli travme zgodovinskih dogajanj 20. stoletja, je bil slovenski jezik ena izmed najdragocenejših vrednot, treba jo je bilo ohranjati, negovati in razvijati. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo do pomembnih premikov, nekateri predstavniki in predstavnice literature slovenske skupnosti v Italiji so začeli pisati v italijanskem jeziku, odnos do izbire jezikovnega koda je ostajal problematičen, manj definiran. Med najmlajšimi predstavniki in predstavnicami slovenske skupnosti v Italiji postaja vrednota večjezičnosti zelo pomembna, pri tem pa mladi ohranjajo pozitiven odnos tudi do slovenskega jezika, ki ga še naprej ohranjajo, negujejo in razvijajo, tudi na ravni literarnega ustvarjanja.

Posebno poglavje je bilo posvečeno tistim literarnim ustvarjalcem in ustvarjalkam, ki se odločajo za pisanje v obeh jezikih okolja, torej v slovenščini in italijanščini. Poskušala sem dokazati, da imajo (vsaj nekatera) literarna dela različne vsebine, prizvoke, sporočila, če so napisana v enem ali drugem jeziku. Gre vsekakor za sociološko, literarno in jezikovno zelo zapleteno, a obenem zanimivo vprašanje, ki lahko ponudi marsikatero odgovore na družbene spremembe, ki se dogajajo v slovenski narodni skupnosti v Italiji.

Bibliografija

- BANDELJ D. (2009), *Rod Lepe Vide: antologija sodobne poezije Slovencev v Italiji*, Študentska založba, Ljubljana.
- BANDELJ D. (2010), *Literature of Slovenians in Italy: a subsystem of Slovenian literature or a supranational system?*, *Interlitteraria*, 15, 2, 432–441.
- BANDELJ V. (2018), *Nebo je prazno*, Mladika, Trst.
- BOROVNIK S. (2017), *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*, Univerza v Mariboru, Maribor.
- BREZIGAR S., VIDAU Z. (2021), *Mladi govorniki slovenskega jezika v Italiji in njihov odnos do Republike Slovenije*, *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 87, 87–106.
- CERGOL J. (2014), *K pojmovanju manjšinske literature: študija primera literarne produkcije dveh manjšinskih skupnosti*, v A. Žbogar (ur.), *Recepcija slovenske književnosti*, Znanstvena založba, Ljubljana, 63–70.
- CERGOL J. (2020), *Izbira jezika pri avtorjih mlajše generacije Slovencev v Italiji*, v J. Vogel (ur.), *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*, Znanstvena založba, Ljubljana, 331–336.
- CERGOL J. (2021), *Čustveni vidiki pri izbiri jezikovnega koda slovenskih literarnih ustvarjalcev v Italiji*, *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 87, 233–252.
- GHERDOL I. (2008), *Plamen gori v srcih*, Boopen, Pozzuoli.

- GREGORI I. (2013), *Nobena poezija ne more biti dokončna*, Novi glas z dne 15. 4. 2013, (<https://www.noviglas.eu/nobena-poezija-ne-more-biti-dokoncna/>).
- JAGODIČ D. (2019), *Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji*, v S. Novak Lukanović (ur.), *Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu*, INV-SZI-SNI Urbana Jarnika-SLORI, Ljubljana-Celovec-Trst, 67–120.
- JUVAN M. (2020), *Enojezičnost in večjezičnost literarnih sistemov*, v A. Koron, A. Leben (ur.), *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana, 27–42.
- KLIGER I. (2010), *World Literature beyond hegemony in Yuri M. Lotman's Cultural Semiotics*, *Comparative Critical Studies*, 7, 2–3, 257–274.
- KORON A., LEBEN A. (2020), *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*, *Studia litteraria* 26, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana.
- KOŠUTA M. (2006), *Drugačni verzi: pesniki dveh manjšin/Versi diversi: poeti di due minoranze*, Italijanska unija/Unione italiana, Koper/Capodistria.
- KOŠUTA M. (2008), *E-mejli: eseji o mejni literaturi*, Litera, Maribor.
- KOŠUTA M. (2020), *O literarnem dvojezičju slovenskih leposlovcov v Italiji*, v A. Koron, A. Leben (ur.), *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana, 189–204.
- KÖSTLER E., LEBEN A. (2017), *Dvojezična literarna praksa koroških Slovencev po ukinitvi »Mladja« (1991) in njena pozicija v nadregionalnem prostoru literarne interakcije*, *Koroški koledar 2017*, 148–158.
- LI W. (2007), *Souls in Exile: Identities of Bilingual Writers*, *Journal of language, identity and education*, 6, 4, 259–275.
- MILANI N., DOBRAN R. (2010), *Le parole rimaste: storia della letteratura italiana dell'Istria e del Quarnero nel secondo Novecento*, Pietas Julia-Edit, Pola/Pula-Fiume/Reka.
- MLADIKA (2018), *Kdo je slovenski pisatelj?*, *Mladika* 62, 9, 4–17.
- NOVAK B. A. (2005), *Zveni in pomeni*, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- PIRJEVEC M. (2011), *Periodizacija slovenske književnosti na Tržaškem (od 16. do 20. stoletja)*, *Annales, Series historia et sociologia*, 21, 2, 353–362.
- PISON I. (2013), *Zasilni izhodi*, Mladika, Trst.
- PISON I. (2018), *Priznati moram*, *Mladika* 62, 9, 10.
- PURIČ V. (2016), *Sodobna slovenska poezija v Italiji*, *Slavistična revija* 64, 4, 489–501.
- PURIČ V. (2018), *Izbira italijanščine v pisanju avtorjev: zatajitev ali odprtost do drugega?*, *Mladika* 62, 9, 4–14.
- PURIČ V. (2020), *Sodobne tržaške pesnice*, Mladika, Trst.
- REBULA A. (1994), *Kačja roža*, Mihelač, Ljubljana.
- SANCIN E. (2003), *Nekje sredi vročine*, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- SMOTLAK M. (2016), *Narodna identiteta v sodobnem slovenskem romanu v Italiji*, Mladika, Trst.
- SOSIČ M. (2005), *Tito, amor mijo*, Litera, Maribor.
- SRIENC D. (2020), *Kako ustvarjam kot slovenski avtor na Koroškem 2.0? O literarnem samorazumevanju novejših koroških slovenske književnosti v napetostnem polju med večjezičnostjo in inovativnostjo*, v A. Koron, A. Leben (ur.), *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana, 93–106.

- STURMAN P. (2018), *Gorica je naša*, Litera, Maribor.
- TAVČAR I. (2012), *Odselitev*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica.
- TAVČAR I. (2015), *Dilagante eternità*, Aletti Editore, Villanova di Guidonia.
- TAVČAR I. (2017), *Il profumo delle memorie; Čarobna piščal; Das Schiff der Ewigkeit Tutet ungeduldig: raccolta di poesie trilingue*, Il Convivio, Castiglione di Sicilia.
- TAVČAR I. (2018), *Vrnil bom svoj obraz*, Mladika, Trst.
- TOROŠ A. (2021), *Minority Literature and Collective Trauma: The Case of Slovene Triestine Literature*, *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja/Treatises and documents: journal of ethnic studies*, 86, 65–81.
- UMEK E. (2006), *Hiša na Krasu*, Mladika, Trst.
- ZGONIK A. (2018), *Mala tržaska Slovenka, ki si upa biti iskrena*, Delo, Sobotna priloga z dne 12. januarja 2018 (<https://old.delo.si/sobotna/mala-trzaska-slovenka-ki-si-upa-biti-iskrena.html>).

Povzetek

Namen prispevka je osvetliti odnos, ki ga imajo slovenski literarni ustvarjalci in ustvarjalke v Italiji do (slovenskega) jezika, in njegovo spreminjanje v času. Avtorica članka na začetku ugotavljam, da je izbira jezika za literarno ustvarjanje v prvih desetletjih po vojni nosila posebno težo in je večkrat ustvarjala dileme, ker se pisci in piske niso vedno čutili dovolj sproščene pri rabi jezika, ki ga okolje ne obvlada, zato pa je bil slovenski jezik »nosilec smisla in sporočila« (Košuta, 2008: 46). V začetnem delu se ozrem tudi na sorodni situaciji italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem ter na slovensko manjšino na Koroškem: pri slednji je analiza literarnega ustvarjanja pokazala na zelo razslojeno in raznoliko stanje, ker gre za »odprto, nadregionalno, transnacionalno in tudi virtualno situacijo« (Köstler, Leben, 2017: 153).

V nadaljevanju ugotavljam, da so se v devetdesetih letih zgodile pomembne družbene in tudi kulturne spremembe, ki so privedle do tega, da je mladim veliko bližja vrednota večjezičnost, kar pa ne izključuje tudi navezanosti na slovenski jezik in kulturo. Mlajša generacija slovenskih ustvarjalcev in ustvarjalk v Italiji rabe jezika ne problematizira več, o njej ne razmišlja, postala je naravna izbira.

Posebno poglavje je v prispevku posvečeno tudi tistim literatom in literatkam, ki se odločajo za pisanje v dveh jezikih, v slovenščini in italijanščini, kar je predmet debate v širšem literarnem, kulturnem in znanstvenem krogu. Z analizo nekaterih znanstvenih razprav in literarnih del dokazujem, da je pojav razširjen tudi v drugih manjšinskih krogih, navaja različne pristope in samorefleksije posameznikov in posameznic za to izbiro, ob tem pa še analizira nekatera literarna

dela teh avtorjev in avtoric in prihaja do zaključka, da so lahko tematike, vsebine, sporočila različni, ko se avtorji in avtorice odločajo za en ali drug jezik.

Abstract: Il rapporto con la lingua (slovena) nella produzione letteraria degli sloveni e delle slovene in Italia

Lo scopo del presente contributo è analizzare il rapporto che gli sloveni e le slovene in Italia attivi in ambito letterario intrattengono con la lingua (slovena), osservandone altresì l'evoluzione nel tempo. L'autrice riscontra in apertura che nei primi decenni del secondo dopoguerra la scelta della lingua per la creazione letteraria aveva un peso specifico ben preciso, dando adito spesso e volentieri a dilemmi in quanto chi scriveva non sempre si sentiva sufficientemente disinvolto nel ricorrere a una lingua con cui l'ambiente circostante non aveva dimestichezza, da cui la concezione dello sloveno quale «portatore di senso e significato» (Košuta, 2008: 46). Nella prima parte del contributo l'autrice volge lo sguardo anche alle analoghe situazioni sperimentate dalla minoranza italiana in Slovenia e in Croazia, per poi soffermarsi sulla minoranza slovena nella Carinzia austriaca: nel caso di quest'ultima, in particolare, l'analisi della produzione letteraria evidenzia un quadro marcatamente stratificato ed eterogeneo, trattandosi di «una situazione aperta, sovraregionale, transnazionale e anche virtuale» (Köstler, *Leben*, 2017: 153).

Nel prosiegua l'autrice rileva che negli anni Novanta si sono avuti importanti cambiamenti nello scenario sociale e anche culturale, che nel complesso hanno creato i presupposti perché i giovani si mostrino molto più sensibili al valore del plurilinguismo, pur non escludendo con ciò l'attaccamento alla lingua e alla cultura slovena. La nuova generazione di sloveni e slovene in Italia impegnati nell'arte della parola non si pone più in modo critico rispetto all'uso della lingua, non ci pensa più: essa è ormai diventata una scelta naturale.

Una sezione a sé stante è dedicata anche alle autrici e agli autori che decidono di scrivere in due lingue, ossia in sloveno e in italiano, scelta che è oggetto di discussione nel mondo letterario, culturale e scientifico in senso lato. Muovendo dall'analisi di alcune trattazioni scientifiche e opere letterarie, l'autrice dimostra che si tratta di un fenomeno diffuso anche in altri contesti minoritari, quindi riporta una serie di approcci e riflessioni di autori e autrici inclini a questo tipo di scelta e ne analizza in parallelo anche qualche opera, giungendo alla conclusione che temi, contenuti e messaggi possono variare a seconda che si opti per l'una o l'altra lingua.

Summary: The attitude towards the (Slovene) language in the literary works of Slovenes in Italy

The aim of this chapter is to shed light on the attitude of Slovene writers in Italy towards the (Slovene) language and its changes over time. The author notes at the outset that the choice of language for literary creation in the first decades after the war carried a special weight and often created dilemmas, because writers did not always feel sufficiently comfortable writing in a language not widely used in the local environment, and therefore the Slovene language was a “carrier of meaning and message” (Košuta, 2008: 46). In the first part, the author also looks at the related situation of the Italian minority in Slovenia and Croatia and the Slovene minority in Carinthia: in the case of the latter, the analysis of literary creation showed a very stratified and diverse situation, because it is “open, supra-regional, transnational and also virtual.” (Köstler, Leben, 2017: 153)

The author goes on to note that important social and cultural changes took place in the 1990s, which led to multilingualism being valued more highly among young people, something that does not preclude attachment to Slovene language and culture. The younger generation of Slovene writers in Italy no longer problematizes the use of language: it is not something they think about since it has become a natural choice.

A special section of the chapter is also dedicated to those authors who choose to write in two languages, in Slovene and Italian, which is the subject of debate in a wider literary, cultural and academic circle. Through the analysis of some academic discussions and literary works, the author shows that the phenomenon is also widespread in other minority communities, cites different approaches and self-reflections of individuals for this choice, analyzes some literary works of these authors and comes to the conclusion that topics, content, and messages can be different when authors choose one language or another.

O avtorici

Jadranka Cergol je izredna profesorica in znanstvena sodelavka za področje jezikoslovja na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem (FHŠ UP), kjer je nosilka nekaterih jezikovnih predmetov na prvi, drugi in tretji stopnji študija. V zadnjih letih s svojimi predavanji redno gostuje na tujih univerzah in na številnih mednarodnih znanstvenih sestankih. Je članica uredniškega odbora znanstvene revije *Studia universitatis hereditati*, bila je predstojnica Inštituta za medkulturne študije na FHŠ UP, od leta 2016 pa je članica Znanstvenega sveta SLORI. Leta 2014 je prejela nagrado glasnik znanosti za obetavne mlade raziskovalce, leta 2018 pa Bartolovo nagrado za visokošolskega učitelja. Raziskovalno se pretežno ukvarja s sociolingvističnimi temami, pa tudi z literarnim ustvarjanjem Slovencev in Slovenk v Italiji ter s temami, vezanimi na latinsko humanistično izročilo.

Dr. Jadranka Cergol je tudi aktivna v slovenski skupnosti v Italiji: redno sodeluje z manjšinskimi mediji, pa tudi z domačimi društvi in organizacijami.